

EPIDEMIOLOGIJA HIV INFEKCIJE I AIDS-a u HRVATSKOJ

Prema podacima Registra za HIV/AIDS, u razdoblju od 1985. godine, kad su zabilježeni prvi slučajevi zaraze HIV-om u Hrvatskoj, pa do kraja 2024. godine zabilježeno je ukupno 2209 osoba kojima je dijagnosticirana infekcija HIV-om, od čega ih je 652 oboljelo od AIDS-a. U istom razdoblju 275 osoba umrlo je od AIDS-a (395 osoba od HIV-a/AIDS-a).

U 2024. godini evidentirane su 92 osobe s dijagnosticiranom HIV infekcijom, od čega 17 novooboljelih osoba od AIDS-a, dok je od posljedica AIDS-a preminulo 5 osoba.

Stopa novih dijagnoza infekcije HIV-om u 2023. godini bila je 2,5 na 100 000 stanovnika. U posljednjih pet godina prosječan broj godišnjih novodijagnosticiranih slučajeva HIV-a/AIDS-a bio je 91 (raspon 75-113), što stopom od oko 2,5 na 100.000 stanovnika Hrvatsku svrstava među zemlje s niskom učestalošću HIV infekcije (5,3/100.000 je bio prosjek za zemlje EU/EEA u 2023. godini).

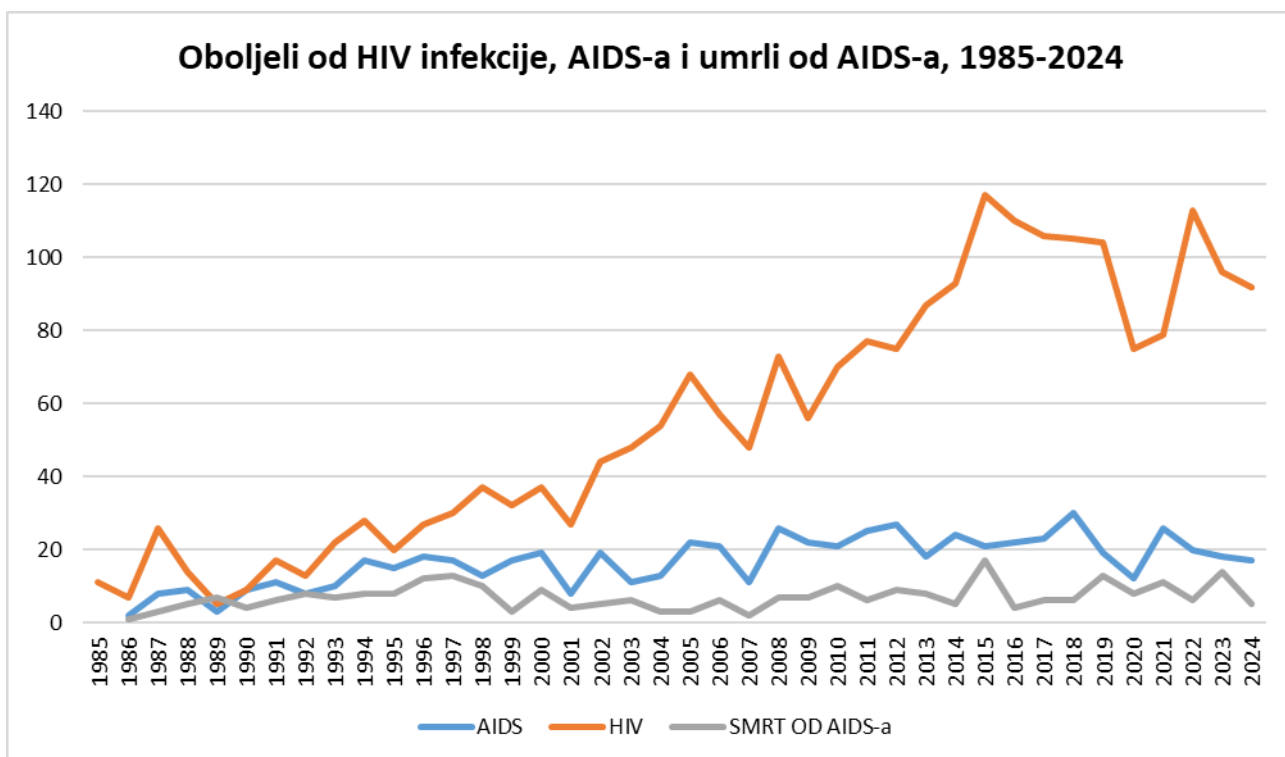
Pojavnost infekcije HIV-om u Hrvatskoj se zadržala na niskoj razini, s blagim trendom porasta novodijagnosticiranih osoba do 2015. godine (kada je zabilježen najveći broj novih prijava HIV/AIDS-a – 117), a od 2015. godine bilježimo pad broja osoba s novodijagnosticiranom infekcijom HIV-om sve do 2022. godine. Blagi trend porasta novodijagnosticiranih slučajeva infekcije HIV-om u razdoblju od 2003. do 2015. godine dijelom možemo objasniti uspješnijim otkrivanjem infekcije povećanom dostupnošću testiranja (u zdravstvenim ustanovama i zajednici).

Porast broja zabilježenih novih dijagnoza infekcije HIV-om u 2022. godini (113) u odnosu na 2021. (77) i 2020. (76) godinu objašnjava se ulaskom u skrb u hrvatski zdravstveni sustav osoba koje su već otprije imale poznatu dijagnozu infekcije HIV-om, odnosno koje su bile dijagnosticirane izvan Hrvatske i taj se udio posljednjih godina kreće oko 30 do 40 % od ukupnog godišnjeg broja novih slučajeva zaraze HIV-om. Kada se od godišnjeg broja novih slučajeva infekcije HIV-om oduzme broj osoba koje su ranije znale svoj HIV status i ušle iz drugih zemalja u skrb u Hrvatskoj, od 2018. godine se bilježi blagi pad broja godišnjih prijava novih infekcija HIV-om, zahvaljujući preventivnim mjerama koje se kontinuirano i sustavno provode, uključujući program predekspozicijske profilakse (PrEP) za osobe u velikom riziku za zarazu.

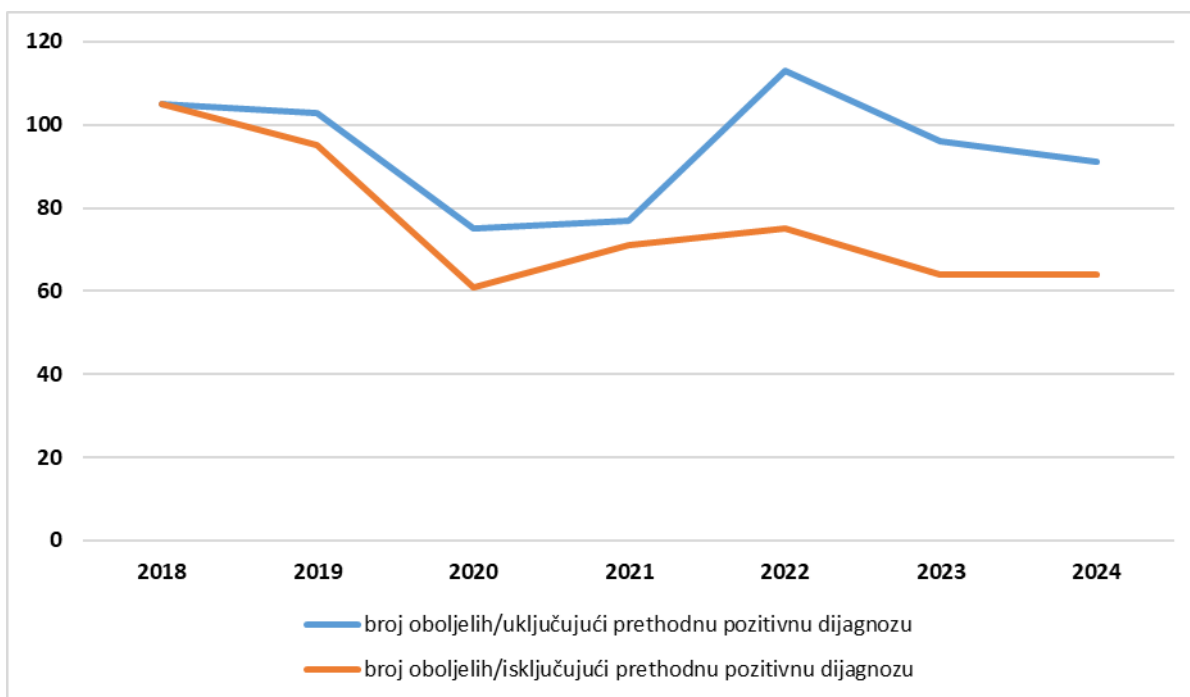
U 2024. godini gotovo 30 % čine osobe s prethodno poznatom dijagnozom u odnosu na ukupan broj za 2024. **(Slika 2).**

Broj oboljelih od AIDS-a ima stabilan trend niske pojavnosti, zahvaljujući dostupnosti antiretrovirusne terapije koja, ako je uspješna, omogućuje da osobe koje žive s HIV-om imaju gotovo isto očekivano trajanje života kao i osobe koje nisu zaražene HIV-om. Broj umrlih od HIV/AIDS-a 2024. godine manji je u odnosu na 2023. godinu kada je taj broj iznosio 23, dok je u 2024. umrlo 12 osoba od HIV/AIDS-a. Što se tiče broja umrlih od AIDS-a, 2023. zabilježeno je 14 smrtnih slučajeva, a 2024. godine 5 slučajeva **(Slika 1, 2 i 3).**

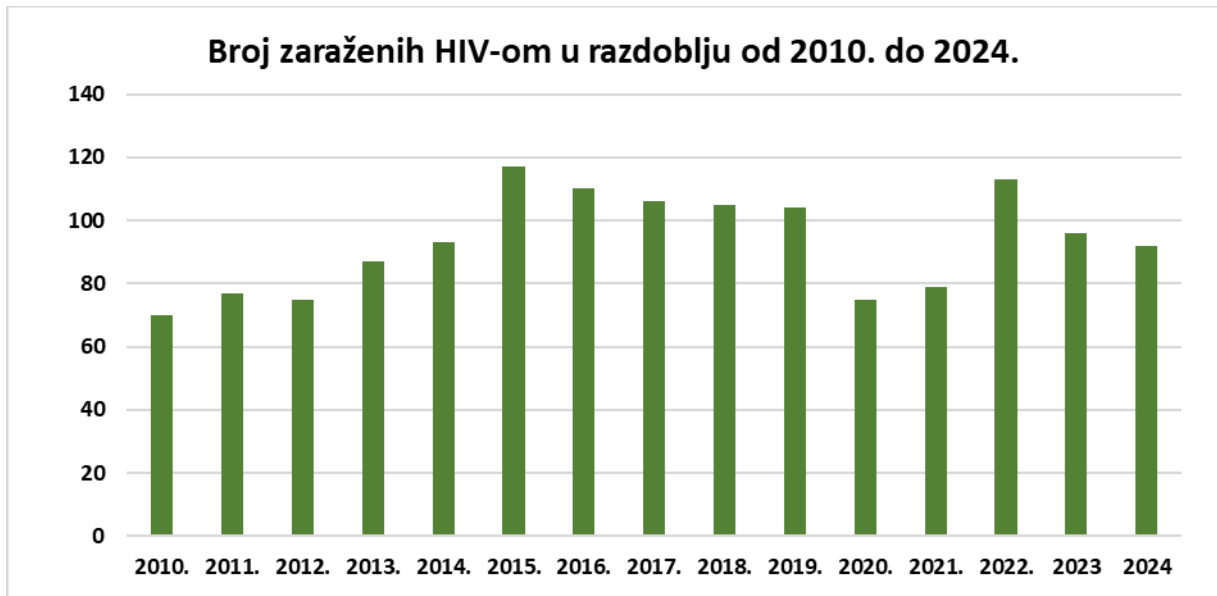
Slika 1. Broj oboljelih od infekcije HIV-om, AIDS-a i smrti AIDS-a u Hrvatskoj po godinama, za razdoblje od 1985. do 2024. godine

Slika 2. Prikaz usporedbe koja uključuje i isključuje prethodne HIV pozitivne slučajeve, 2018.-2024. godina

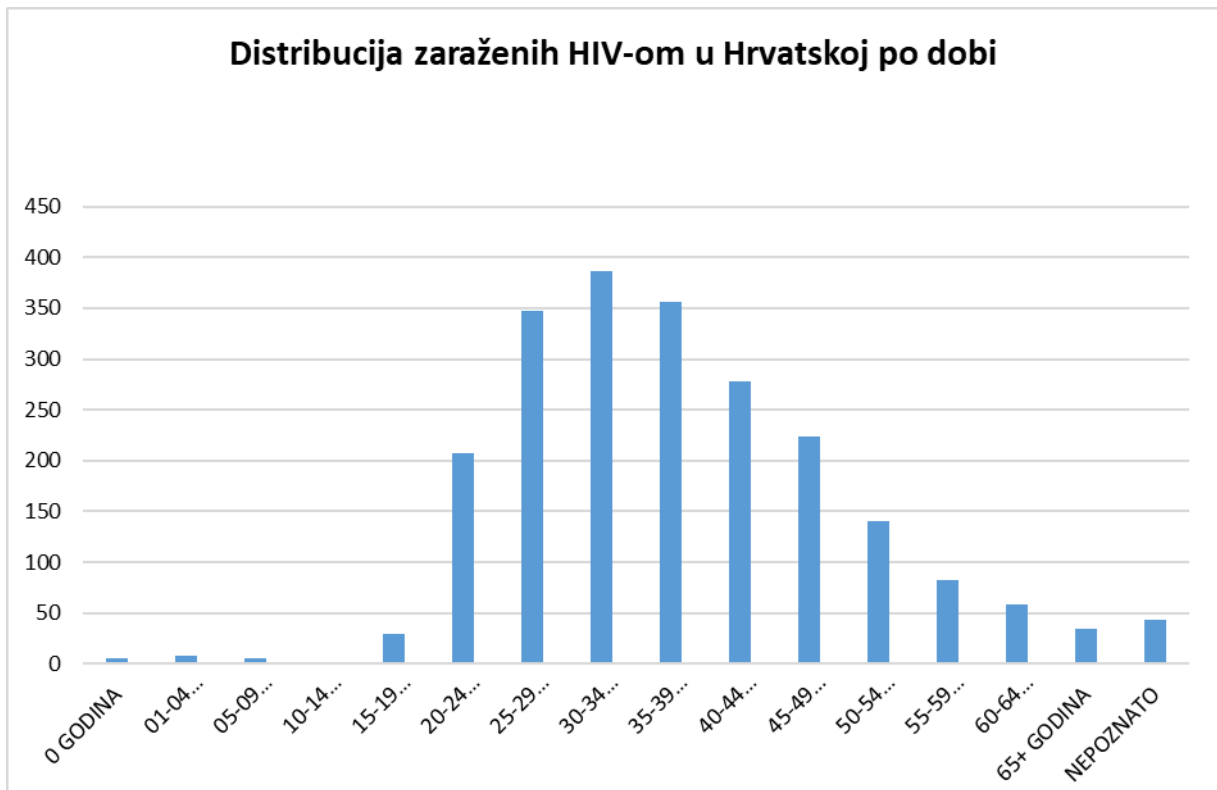

Slika 3. Broj dijagnoza infekcije HIV-om (uključujući AIDS) u Hrvatskoj po godinama za razdoblje od 2010.-2024.

Od ukupnog broja svih slučajeva HIV-a/AIDS-a u Hrvatskoj, od 1986. do 2024. godine, 88 % su muškarci, 12 % žene, a većina zaraza HIV-om dijagnosticira se u dobi od 25 do 44 godine.

Slika 4. Dobna raspodjela slučajeva dijagnosticiranja HIV infekcije u Hrvatskoj u razdoblju 1985. – 2024. godine (N=2209)

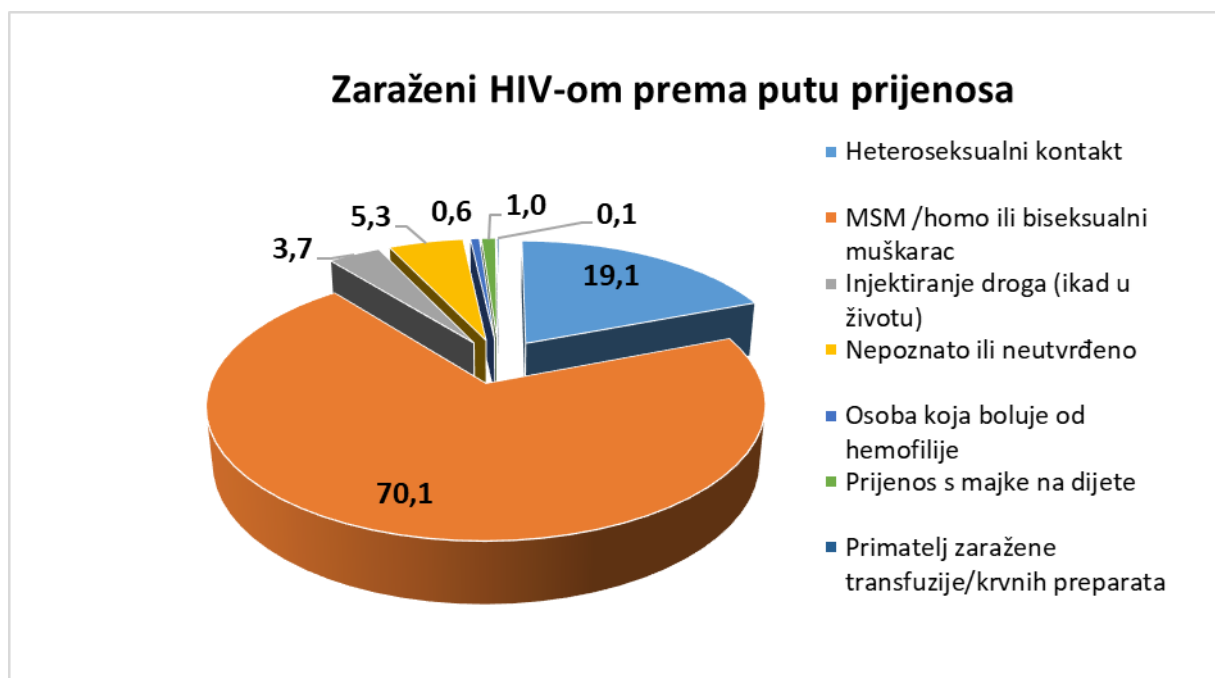
Put prijenosa

Za ukupno 2209 zabilježenih slučajeva HIV-a/AIDS-a za koje postoji podatak o putu prijenosa, raspodjela prema vjerojatnom putu prijenosa pokazuje da se velika većina oboljelih zarazila nezaštićenim spolnim odnosom (89 %). Najčešći prijavljeni put prijenosa je spolni odnos između muškaraca ili biseksualni kontakt (66 % u 2024., kumulativno 70 %), dok je drugi najčešći put prijenosa spolni odnos između žene i muškarca (21 % u 2024., kumulativno 19%). Udio zaraženih putem injektiranja droga je 4 %. Vertikalni prijenos (sa zaražene majke na dijete) čini 1 % od ukupnog broja zabilježenih slučajeva zaraze HIV-om.

Među slučajevima zabilježenim u 2024. godini, bilo je 76 muškaraca (83 %) i 16 žena (17 %). Od 92 slučajeva HIV/AIDS-a u 2024. godini, kod 61 osobe (66 %) je vjerojatni put prijenosa bio spolni odnos među muškarcima (u 2018: 82 od 94), kod 19 osoba (21 %) spolni odnos između muškarca i žene (u 2018: 10 od 94) te je u 11 slučajeva (12 %) put prijenosa ostao neutvrđen.

U analizi kumulativnih podataka za razdoblje 1985.- 2024., za slučajeve za koje imamo podatak o boravištu županije oboljelog, najveći broj oboljelih od infekcije HIV-om je zabilježen u Gradu Zagrebu (822), a najmanji u Krapinsko-zagorskoj županiji (14), dok je najčešće prijavljivani put prijenosa bio je MSM u svim županijama.

Slika 5. Distribucija zaraženih HIV-om u Hrvatskoj (1985. – 2024. godine) prema vjerojatnom putu prijenosa zaraze

Liječenje

Liječenje zaraze HIV-om antiretrovirusnom terapijom, koja je od 1998. godine dostupna i besplatna za pacijente, u Hrvatskoj je prema pokazateljima ishoda liječenja te uključivanja i zadržavanja u skrbi dobro i uspješno, čime se poboljšava prognoza i kvaliteta života oboljelih te doprinosi u sprečavanju širenja infekcije HIV-om. Prema podacima Klinike za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“, Referentnom centru za dijagnostiku i liječenje zaraze HIV-om Ministarstva zdravstva, u 2024. godini je 1534 osobe koje žive s HIV-om bilo uključeno u skrb (2023.: 1517), od kojih je bilo 92 onih koji su

po prvi puta uključeni u sustav liječenja u Hrvatskoj (2022.:112). Od tih 92 novouključenih u skrb, 27 osoba je već ranije znalo da ima HIV od kojih su 23 osobe bile u skrbi izvan Hrvatske. Novodijagnosticirano je 64 osobe. Antiretrovirusne lijekove je uzimalo 1534 osobe (2023.:1484).

Od 1553 osoba u skrbi, muškog spola bilo je 1378 (88,7 %). Manje od 1000 kopija HIV1 RNA imalo je 1325 (98.9 %) od 1340 kojima je određena viremija. Tijekom 2024.g. u 12.6 % osoba koje su uzimale antiretrovirusne lijekove nije određena HIV1-RNA (na ART-u 1534). Još je uvijek nepovoljno to što se dio zaraza HIV-om otkrije u kasnom stadiju kad je broj limfocita CD4 manji od 200/mm³ ili je zaražena osoba već oboljela od AIDS-a (46,4 %). Medijan broja limfocita CD4 pri uključanju u skrb novodijagnosticiranih osoba bio je 275 u mikrolitru krvi.

Prevalencija

Hrvatska je zemlja niske prevalencije infekcije HIV-om: manje od 0,1 % stanovnika ima protutijela na HIV (seroprevalencija protutijela na HIV kod osoba koje prvi put dobrovoljno doniraju krv u Hrvatskoj je u razdoblju 1998. – 2013. god. iznosila od 0,00 do 0,014 %, HZTM). Neke skupine stanovništva imaju znatno višu prevalenciju HIV protutijela: muškarci koji imaju spolne odnose s muškarcima, osobe koje koriste droge injektiranjem te osobe koje često mijenjaju partnere. Procjene prevalencije HIV infekcije prema podacima seroepidemioloških istraživanja među MSM iznose između 2,8 % i 4,5 %.

Testiranja na HIV: izvještaj laboratorija o testiranjima na HIV

Praćenje proširenosti HIV infekcije među stanovništvom putem godišnjih izvještaja laboratorija u Hrvatskoj (zbirni, anonimni, bez isključivanja eventualnih duplikata i uključujući i pacijente koji su od prije poznati kao pozitivni na HIV) provodi se i na temelju izvještaja o obavljenim testiranjima na HIV pokazuje niske opće postotke uzoraka pozitivnih na HIV (podaci iz 30-ak laboratorija, uključujući i testiranja brzim testovima u zajednici). Prema pristiglim podacima laboratorija koji su poslali izvješća u 2024. godini testirano je ukupno 234 183 uzoraka krvi, od čega je zabilježeno 148 pozitivnih/reaktivnih nalaza na HIV (prema metodologiji prikupljanja podataka može sadržavati uzorke od osobe koja se više puta testirala). Prema podacima Hrvatskog zavoda za transfuzijsku medicinu, među ukupno testiranim dozama krvi svih dobrovoljnih davatelja krvi (201 895) u 2024. godini, učestalost potvrđenih pozitivnih uzoraka je i dalje niska, te nema značajnih promjena u trendu u odnosu na prethodne godine.

Strategija prevencije i prijedlozi za intervenciju

Iako se Hrvatska svrstava među zemlje niske učestalosti HIV infekcije (godišnje oko dvije novooboljele osobe od zaraze HIV-om na 100.000 stanovnika), infekcija HIV-om i AIDS je bolest od javnozdravstvenog interesa. U Hrvatskoj se HIV/AIDS tijekom 34 godine od pojave prvih slučajeva (1985.) zadržava na niskoj razini, jednoj od najnižih u Europi, zahvaljujući kontinuiranoj i sustavnoj primjeni cijelog skupa mjera prevencije, dijagnostike i liječenja, od nadzora nad pripravcima iz ljudske krvi do zdravstvenog odgoja i prosvjećivanja, koje se kod nas provode još od vremena prije pojave prvih slučajeva, tj. od 1983. godine u djelatnosti prikupljanja krvi odnosno 1988. godine u svim djelatnostima zdravstvene zaštite (program mjera zdravstvene zaštite protiv AIDS-a), a koje su sastavnice današnjeg Nacionalnog programa za prevenciju HIV-a/AIDS-a. Sadašnji epidemiološki

podaci pokazuju stagnaciju ili blago smanjivanje pojavnosti infekcije HIV-om. Liječenje oboljelih ima dobre pokazatelje, no problem je da se još uvijek razmjerno velik udio infekcija otkrije kasno.

U 2016. godini Nacionalno povjerenstvo za prevenciju HIV infekcije i AIDS-a revidiralo je Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV-a/AIDS-a za razdoblje 2011. – 2015., a 2017. je usvojen Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV-a/AIDS-a za razdoblje 2017.-2021.

Ciljevi programa mjera suzbijanja i sprečavanja HIV infekcije i AIDS-a su:

1. Sprečavanje širenja HIV infekcije u Hrvatskoj
2. Osiguranje adekvatne zdravstvene zaštite i skrbi za oboljele od HIV/AIDS-a
3. Promicanje zdravlja i smanjenje rizičnih ponašanja u općoj populaciji i ključnim populacijama: muškarcima koji imaju spolne odnose s muškarcima, osobama koje koriste droge injektiranjem, osobama koje imaju veći broj spolnih partnera te osobama koje naplaćuju seksualne usluge.

Mjere sprečavanja i suzbijanja HIV-a/AIDS-a te ostalih krvlju i spolno prenosivih bolesti provode se prema Hrvatskom nacionalnom programu prevencije HIV-a/AIDS-a i Programu mjera zdravstvene zaštite u kojem zajedničkim radom sudjeluju zdravstvene službe, mnogobrojni stručnjaci izvan zdravstva kao i nevladine udruge. U okviru mjera prevencije HIV-a/AIDS-a prikupljaju se podaci o broju oboljelih i umrlih od HIV-a/AIDS-a, analizira epidemiološka situacija u zemlji, provodi nadzor nad krvlju, imunobiološkim lijekovima i bolničkim infekcijama, dijagnosticiranje i liječenje oboljelih te edukacija i podizanje svjesnosti čitavog stanovništva, posebice mladih i skupina izloženih povećanom riziku infekcije HIV-om. Važan temelj svih mjera prevencije su edukacija i informiranje, usvajanje odgovornog ponašanja (odgovorno spolno ponašanje, nekorištenje droga i drugih psihoaktivnih sredstava, uporaba sterilnog pribora za injektiranje droga i dr.) i rano otkrivanje HIV infekcije. Centri za dobrovoljno savjetovanje i testiranje na HIV su, kao mjesta primarne i sekundarne prevencije HIV infekcije, važan dio javnozdravstvene zaštite (edukacija o odgovornom spolnom ponašanju, individualni plan smanjenja rizika, testiranje na HIV koje omogućuje rano otkrivanje i uspješnije liječenje, čime se sprečava ili smanjuje razvoj komplikacija bolesti i poboljšava životna prognoza zaražene osobe te sprečava prijenos infekcije na druge ljude) i jedan od ciljeva Nacionalnog programa za prevenciju HIV/AIDS-a. Sve aktivnosti i mjere se provode da se održi ova relativno povoljna epidemiološka situacija, smanji broj novooboljelih od HIV-a/AIDS-a u budućnosti i unaprijedi skrb za zaražene osobe i osobe izložene povećanom riziku infekcije.

Testiranje i rano otkrivanje infekcije je važna preventivna mjera, kako za individualno liječenje, koje ako se započne ranije je uspješnije, tako i za sprečavanje širenja infekcije odnosno smanjenje broja novooboljelih osoba.

U Hrvatskoj je na petnaestak lokacija dostupno dobrovoljno savjetovanje i testiranje na HIV u zavodima za javno zdravstvo te u zajednici (u suradnji s organizacijama civilnog društva) gdje se osobe koje su izložene većem riziku zaraze HIV-om ili koje žele provjeriti HIV status mogu anonimno i besplatno testirati. S ciljem pružanja mjera prevencije, liječenja i smanjenja šteta za osobe koje injektiraju droge važnu ulogu imaju centri za izvanbolničko liječenje ovisnosti i mentalno zdravlje koji su dostupni na dvadesetak lokacija u županijskim zavodima za javno zdravstvo te organizacije civilnog društva koje sudjeluju u provedbi programa smanjenja šteta među populacijom korisnika droga.

Predekspozicijska profilaksa HIV-infekcije (PrEP) provodi se od rujna 2018. godine u Klinici za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ za osobe koje su u većem riziku od zaraze HIV-om. Ona se daje isključivo muškarcima koji imaju spolne odnose s muškarcima. U prvoj godini provedbe 140

osoba je uzimalo PrEP. Do kraja 2021.g. je 417 osoba započelo PrEP. Tijekom 2021.g. je 160 osoba započelo prvi puta PrEP, a ukupno je 291 osoba uzimala PrEP.

Potrebno je nastaviti provoditi sve mjere suzbijanja i sprečavanja ove infekcije koje su se i dosad provodile, te pojačati i poboljšati ciljane mjere prevencije usmjerene prema skupinama populacija koje su izložene većem riziku zaraze HIV-om, primarno populaciji muškaraca koji imaju spolne odnose s muškarcima.

Mjere koje bi mogle doprinijeti daljnjem smanjenju pojavnosti HIV-a/AIDS-a u Hrvatskoj su povećanje dostupnosti i organizacijsko pojednostavljenje postupka testiranja na HIV u ambulantama za spolno prenosive infekcije (SPI), posebice za muškarce koji imaju spolne odnose s muškarcima, povećanje dostupnosti i broja testiranja na HIV i SPI u zajednici, proširenje korištenja PrEP-a, te podizanje svijesti zdravstvenih radnika o važnosti testiranja osoba koje su u većem riziku od zaraze.